

שמעתא עמיקתא

גליון תכ"ח | פרשת אח"מ - קדושים | תש"פ | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב'

שמעתא אליבא דהלכתא

האם חייבים לשלם למוסדות חינוך בזמן מגיפת נגיף הקורונה

א. שכר דבר ונאנס או היתה מכת מדינה. ב. מכת מדינה בשכירות קרקע. ג. אונס בשכירות פועלים. ד. מכת מדינה בפועלים ומטלטלים. ה. גדר מכת מדינה. ו. חוק המלכות אם חשבו מכת מדינה. ז. גורם חיובי. ח. דין נכחי להבא. ט. במקום ספק. י. מנהג המדינה, הסכם על דעת החוק.

א. שכר דבר ונאנס או היתה מכת מדינה
 תנן בבב"מ (ע"ה) השוכר את החמור ומתה חייב להעמיד לו אחר. ובגמ' שם (ע"ט). ס"ל לשמואל דאם לא העמיד לו רשאי השוכר למכור בהמה ולקח בה בהמה אחרת, ואם אין בדמים לקוח בהמה אחרת, שוכר בדמים בהמה אחרת עד שיגיע למקום שפסק עמו. וכן הובא בסו"ע (ח"מ ס"ו שי"ד).

ב. מכת מדינה בשכירות קרקע
 וכת' בהגה"מ (משפטים ס"ו כ"ב) בשם ה"ר"ש משאנץ שהשוכר בית ונשרף יחד עם כל התבנים שבעיר, הוי מכת מדינה, וגם אם שילם, צריך להחזיר לו כי במכת מדינה ההפסד על המשכיר, דאמרינן דמזלו של המשכיר גרם. ועפ"י פסק הרמ"א (ס"ו שי"ד ע"ה) שאם נשרף הבית דינו כנפל (ומנכה לו) ואם נשרף כל העיר, הוי מכת מדינה ומנכה לו מן שכירותו מה שלא דר בו. והקשה עליו הסמ"ע (ס"ד ל"ד) דהלא בלא נשרף כל העיר גיי' מנכה לו מעיר דבריה הרמ"א נשרף הבית דינו כנפל, וי"א שצריך ליתן לו כל שכרו, מיהו אם נשרף כל העיר מנכה לו. והו"מ (ע"ט) הסכים לסמ"ע, וכת' דעיקר דינו כנפל. והובאו דברי הסמ"ע בביאור הגר"א (אות ל"ט) ובקצות (ס"ד ח"ו). וכן דעת החת"ס (ח"מ ס"ו ס"א). וע"י משי"כ בזה הנהיבות (ב"י ס"ק ג') ומשי"כ שם בשם המהר"א (אבות ל"ט) וע"י עוד פתח"מ (שכירות פ"ו הגה כ"ג מ"ד והנה"מ).

ג. אונס בשכירות פועלים
 ואם השוכר נאנס מצדו מח' הובא ברמ"א (ס"ו של"ד ע"ה), לדעת המרדכי (ב"מ ס"ו שמה) מי ששכר בית לדור בו, ומת בתוך זמן השכירות, א"צ לשלם לו רק מה שדר בו, דבעל הבית הוי כפועל והוי"ל להתנות. מיהו לדעת הב"י (ס"ו שי"ד) בשם הרשב"א (ח"א ס"ו אלף כ"ה) שצריך לשלם ככה"ג. ומסיק הרמ"א (ע"ט) דלכן אם קבל השוכר כולו, א"צ להחזיר כלום, ע"כ. והש"ך (ס"ד א) נקט כהמרדכי. וכן נראה דעת הנהיבות (ס"ו של"ד ע"ה) וס"ק א' וס"ט ע"ה. והחו"א (ס"ו כ"ג ס"ג י"ב) כת' דהוי ספיקא דדינא.

ד. אונס בשכירות פועלים
 ואיתא בבב"מ (ע"ה) אמר רבא השוכר את הפועל להשקות השדה מזה הנהר, ופסק הנהר בחצי היום, אם אין דרכו להפסיק, פסידא דפועלים, אם דרכו להפסיק, אם הוא בן באותה העיר פסידא דפועל, אבל אם אינו מן העיר פסידא דבעל הבית. וכת' הרא"ש (ע"ט) אם אין דרכו להפסיק פסידא דפועלים כי כל אונסא דלא איבעי לאסוקי אדעתייהו אי נמי תרוייהו איבעי לאסוקי אדעתייהו, פסידא דפועלים, דהמוציא מחבירו עליו הראיה. ואם רגיל להפסיק אי הוא בן העיר פסידא דפועל, אם הוא מעיר אחרת פסידא דבעל הבית, כי היה לו להתנות ע"ז מתחילה, ע"כ. וכן פסק השו"ע (ס"ו של"ד ע"ה).

ה. גדר מכת מדינה
 וכת' עוד הרא"ש (ע"ט ס"ו) בשם ה"ר יואל הלוי שמי ששכר מלמד לבנו וחה התלמיד, אם אינו רגיל באותו חולי או אפי' אם רגיל והמלמד מן העיר ומכיר בו פסידא דמלמד, אבל אם רגיל בחולי ואין המלמד מכיר בו כגון שאינו מן העיר פסידא דבע"ה הוא. וכת' הב"י (ס"ו של"ד) בשם מהר"ל (ס"ו מא) שאם שינוי אורו בעיר והברית הבן דינו שזה להא דרבינו יואל. וכן הביא הרמ"א (ע"ט ס"ו ע"ה) בכל אונס שאירע לפועל, בין ששניהם היו יודעין שדרך האונס לבא או ששניהן אינן יודעין, הוי פסידא דפועל כו', לכן אם קבל השוכר כולו, א"צ להחזיר כלום, ואם ברחו מחמת שינוי אורו, הוי כשאר אונס, והוי פסידא דפועל או המלמד.

ו. מכת מדינה בפועלים ומטלטלים
 אלא דעני במרדכי (ב"מ ס"ו שמה) שאם ביטל המלמד מחמת המושל בעיר הוי מכת מדינה וההפסד של בעל הבית. וכן הוא במהר"ם פדאוה (ס"ו פו). וכן פסק הרמ"א (רס"י של"ד ע"ה). וכן מציינו בהגהות אשר"י (ב"מ פ"ו ס"ו) שאם הביטול הוא מחמת גזירות המושל בעיר וא"א למלמדים ללמוד הוי"ל מכת מדינה ונותן לו כל שכרו, והביאו הש"ך (ס"ו של"ד ע"ה). אלא שמסתבר שב"מ ככה"ג אינו משלם אלא בפועל בטל כהא שמציינו בריש ס"ו של"ד ע"ה, ויעו"י בשו"ע (ס"ו של"ד ע"ד) וברמ"א (ס"ו של"ד ע"ה) שמבואר שאם לפי ראות עיני הב"ד המלמד נהנה בלמודו יותר מבטולו צריכין לתת למלמד שכרו מושלם. וע"י בסמוך.

ז. גדר מכת מדינה
 איתא בבב"מ (ק"ה) היכי דמי מכת מדינה אמר רב יהודה כגון דאישידוף רובא דבאגא. ופרש"י (ד"ה רובא) "רוב הבקעה" שזו בתוכה. וכן פסק השו"ע (ס"ו שכ"ב ע"ה) א' דהחוכר את השוכר שדה מחבירו, ואכלה חגב או נשדפה, אם אירע דבר זה "לרוב השדות של אותה העיר", מנכה לו מחבירו הכל, לפי ההפסד שאירע, עכ"ל.

ח. מכת מדינה בשכירות פועלים
 וע"י בש"ך (ס"ו של"ד ע"ה) שכת' המהר"ם פדאוה (ע"ט) לענין דבר משמע דאף שהרוב ברחו לא הוי מכת מדינה. וכתב עליו הש"ך דאין דבריו צריכין לי לזה אמורא בב"מ כגון דבר שב"מ, ומה שנקט ההגהות היינו דוקא במושל דהוי מילתא פסיקא משא"כ בחוליה שהיו צריכין לראות אם הרוב חולים, אבל אה"י אם ידוע שהרוב חולים או שהרוב ברחו מהעיר הוי מכת מדינה, ע"כ. וכן מבואר בט"ז (ס"ו של"ד ע"ה) שכתב בענין דבר שבמקום שצריכים הרוב לברוח ודאי הוה מכת מדינה.

ט. בקצות
 וע"י בקצות (ס"ו שכ"ב ע"ה) שכת' ע"פ המהר"ם מרוננבורג (ס"ו ע"ה) דהא דאמרינן שאם פשטה המכה ברוב השדות הוי מכת מדינה ולא אזלנן בתר מיעוטא, כי המכה היא על שדות וזו השדה נמי נשדפה והיא בכלל הרוב ואם היה משכיך זו השדה לאיש אשר גיי' לא היה משלם כ"כ נשדפה, אבל במקום שהמכה היא על אנשים שהיו צריכים לברוח משום סכנה, אם מיעוט אנשים נשארו בעיר לא הולכים אחר הרוב ואמרינן שהיה שכרו זה שלא ברח, ע"כ. אלא דעיי"ש במהר"ם שנקט שא"מ ככה"ג יחלוקו, והקצות תמה עליו בלתי שיהא ספק קיי"ל שעל המוציא להביא ראיה.

י. פליגי
 ולפני"א עי"פ ששוכר בית ונאנס יכול לדור בה מחמת מכת מדינה פטור מלשלם כמבואר הלן באות ח' (עיי"ש) האם דינו בדין נכחי מכתא ואילך, מ"מ שוכרים שטפו לדמיונות אחרות ועתה מחמת התפשטות נגיף הקורונה אין בידם לחזור עקב ביטול טיסות של החברות או סגירת שדי תעופה, ל"ל שחייבים לשלם (א"א"כ מבטלים השכירות) דדמי להא שהביא הקצות הני"ל שבמקום שהמכה היא על אנשים אם מיעוט אנשים אמר בעיר לא הולכים אחר הרוב ואמרינן שהיה שכרו לזה שלא ברח. וק"ו בני"ד שלא היו צריכים לברוח מהעיר. ועוד י"א שדאי מנכה זו ברוב השוכרים כי שאר הדברים באר"י משמיש לשכור ולדור בדירות, ועיי' חשיב מכה פרטית. ובה"ש מציינו שב"מ שלי"ד שחלקת בזה הפוסקים כמ"ל אות ב' ועיי' ח"ה הולכים אחר המוחזק.

שוב שמענו בשם הגר"מ שפרן שליט"א שבני חו"ל שאין בידם לחזור אין הדבר בכלל מכת מדינה אלא בכלל אונס. והוסף שגם מדין אונס אין יכול להפטר אלא לאחר פינוי הדירה, אבל כל שעדיין לא פניה הדירה, חייב לשלם מלוא השכירות, וגם אם לא פניה באונס, מ"מ זהו חלק מההסכם שכל שלא פניה חייב לשלם ע"כ.

ומי ששכר אולם שמחות, צינור וכדו' ונתן מקבוצה אלא שנאסף לשלם לבעל השכירות מחמת המדינה אסרה לקיים שמחות וסגרה מקומות נופש, הדבר בכלל מכת מדינה כמבואר בסמוך, וע"כ כי חובה להחזיר המקדמה. ואף באופן שאינו אלא מכה פרטית כיון ששכירותו אלו אינם בכלל שכירות קרקע אלא בכלל שכירות שימושים באותו מקום וכמו שבארנו בשמעתא עמיקתא גליון שצ"ב, נראה שלכו"ע על המשכיר להחזיר המקדמה כי לא חלה שכירות כלל ע"י נתינת מעות בלבד (ופעמים חל מדין סיטומתא, ע"י משי"כ בגליון שצ"ב), ומשום שכירות הפועלים לצורך השכירות באופן שחל קנין הדין כדלהלן אותיות ח' - ט'.

י. חוק המלכות אם חשבו מכת מדינה
 מעתה י"ל שבמננו בזמן התפשטות נגיף הקורונה שהאנשים הפסיקו לשלוח את בניהם למוסדות וכדו' ע"מ למנוע הדבקות חשיב מכת מדינה. ועוד כיון שע"פ הרואות הרשויות היה אסור לקיים לימודים או ללכת למקומות עבודה חשיב מכת מדינה כמבואר בהגהות אשר"י (ע"ט) שכת' דאם הביטול מחמת גזירות המושל בעיר וא"א למלמדים ללמוד הוי"ל מכת מדינה ונותן לו כל שכרו. והביאו הש"ך (ס"ו של"ד ע"ה). וכן הוא במרדכי (ב"מ ס"ו שמה) הביאו הרמ"א (רס"י שכ"ב).

פניני הלכה

האם אפשר לברך ברכת האילנות על אילן הגדל בעציץ שאינו נקוב

בעקבות המצב הקיים קצת מחמת מגפת הקורונה, ישנם רבים שעדיין לא ברכו ברכת האילנות, ואין בסביבתם אילנות מאכל שיש בהם פריחה, ועלתה השאלה אם אפשר לברך ברכת האילנות על אילן הנטוע בתוך עציץ שאינו נקוב.

[וכבר מבואר במשנ"ב (ס"ו רכ"ו ס"ק א') משמיה דהאחרונים דהא דקאמרינן בימי ניסן, אורחא דמילתא נקט שאז דרך ארצות החמים לבלבד האילנות, והי"ה בחדש אחר כל שרואה הלבוב פעם ראשון מברך. ע"כ. והי"נ אם לא ראה לבלבד האילנות בחדש ניסן יכול לברך אף כעת בחדש אירל.]

אמרינן בברכות (מ"ג) האי מאן דניפיק בימי ניסן וחזי אילנא דקא מלבבלי, אומר ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהם בני אדם.

וכן פסקו הטור והשו"ע (ס"ו רכ"ו) - היוצא בימי ניסן וראה אילנות שמוציאין פרח, אומר ברוך אתה ה' א-להינו מלך העולם שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להנות בהם בני אדם. ולי"ע אי שרי לברך ברכת האילנות על אילן שגדל בעציץ שאינו נקוב.

דהנה איתא בירושלמי (פ"ז דכלאים ה"ו) עציץ שאינו נקוב מעשרותיו מהלכה, ותרומתו אינה מדמעית, ואין חייבין עליה חומש. רבי יוסי בעי מהו לומר על פיתו המוציא לחם מן הארץ. ומבואר דמספק"ל לירושלמי אם גדלו חטים בעציץ שאינו נקוב ועשה מהן פת, אי מצי לברך על הפת המוציא לחם מן הארץ או לא.

ואכן בחיי אדם (הל' ברכת הפירות כלל נ"א ס"ה) כתב - אחד מחמשת מיני דגן שגדל בעציץ שאינו נקוב ועשה ממנו פת, אינו מברך עליו המוציא לחם מן הארץ, דאינו נקרא לחם (כדאיתא בירושלמי כלאים ס"ה). אלא מברך עליו בורא מיני מזונות. מ"מ מברך עליו ברכת המזון (כדאיתא בברכות ריש פרק ג' שאכלו באכל טבל דמוק דנורע בעציץ שאינו נקוב, ועי' במג"א ס"ו קס"ח ס"ק ט"ז).

[ומי"ש דמ"מ מברך עליו ברכת המזון, הי"נ איתא בציצון ירושלמי (הנדפס על גליון הירושלמי ע"ה) וז"ל - נשאלתני מ"מ דאינו מברך עליו המוציא לחם מן הארץ, שאל נקרא לחם (כדאיתא בירושלמי כלאים ס"ה). אלא מברך עליו בורא מיני מזונות. מ"מ מברך עליו ברכת המזון (כדאיתא בברכות ריש פרק ג' שאכלו באכל טבל דמוק דנורע בעציץ שאינו נקוב, ועי' במג"א ס"ו קס"ח ס"ק ט"ז).]

וכי"כ בחיי אדם הנזכר - וני"ל דהיי"ל דאינו מברך בורא פרי האדמה דלא נקרא אדמה אלא במחובר. אלא דהוסיף וכתב - ואננס על פירות האילן צ"ע אם מברך בורא פרי העץ, אם מקרי פרי, וגם אם נקרא עץ. וציין לדבריו בנשמת אדם בסוף הל' לולב.

וע"ה (כלל קט"ב נ"א ס"ק א') האריך דלון בלולב הגדל בעציץ שאינו נקוב אי שרי לצאת בו ידי חובה, והניח הדבר בצ"ע. ובתוך דבריו שם כתב דני"ל דהיי"נ מביעא ליה לירושלמי אם מברכין על הפירות הגדלים בעציץ שאינו נקוב בורא פרי האדמה, דאדמה הוא נמי דוקא במחובר. אבל בורא פרי העץ ני"ל דלא מספקא לירושלמי כלל דודאי דוקא מקרי עץ, ע"ש. וצ"ע הר"ר דסי"ל לדינא כהירושלמי אלא דנתספק אם הי"ה לענין ברכת בורא פרי העץ, ונטה יותר לומר דלענין ברכת בורא פרי העץ מצי לברך עליו, אך לענין מצות לולב הניח הדבר בצ"ע, וכן בהל' ברכות הניח הדבר בצ"ע אף לענין ברכת בורא פרי העץ.

